

Ur Mellanrummet nr 9 (2003)  
Traumabearbetning i grupp  
med förskolebarn, s. 55-67



**Inger Ekblom och Åsa Landberg**  
Stockholm

## Traumabearbetning i grupp med förskolebarn

Inger Ekblom, socionom, leg. psykoterapeut och Åsa Landberg, leg. psykolog, leg. psykoterapeut arbetade på Mottagning Bågen inom barn- och ungdomspsykiatri i Stockholms läns landsting. Artikeln ger en bild av hur förskolebarn kan använda sig av gruppbehandling för att bearbeta trauman. Den bygger på en examensuppsats från den treåriga legitimeringsgrundande utbildning i grupppsykoterapi för barn och ungdomar som anordnades av BUP:s utbildningsenhet (UBi) och Ericastiftelsen. Referenser har inte uppdaterats sedan artikeln först publicerats, det innebär att forskning och metoder som tillkommit sedan dess inte tas upp..

### Utgångspunkter

Mottagning Bågen var en specialenhet inom Stockholms läns landstings barn- och ungdomspsykiatri. Mottagningen arbetade med behandling av barn som bevittnat våld i familjen, främst våld mot mamma. Huvuduppdraget var att bedriva gruppbehandling. Mottagningen finns inte längre kvar, men en del av verksamheten lever kvar i BUP:s Traumaenhet.

Artikeln bygger på erfarenheter av gruppbehandling för förskolebarn, från tre till sex års ålder mellan 1999 och 2002. Sammanlagt träffade vi 30 förskolebarn i sex olika grupper. Arbetssättet beskrivs i en rapport utgiven av Socialstyrelsen (2002) och i en uppsats (Ekblom och Landberg, 2003).

Barnen i våra grupper har upplevt händelser som inget barn borde behöva vara med om. Intuitivt kan man som vuxen och behandlare känna att det är fel att prata med ett barn om teman som våld

mellan vuxna eller sexualiserat våld. Men upplevelserna finns redan där, och barnet behöver vuxnas hjälp för att förstå sina upplevelser och placera dem i ett sammanhang. Barnens känslor inför det inträffade är lika starka som de vuxnas, men deras erfarenheter och kunskaper är mer begränsade. Det innebär att de har mycket svårare att tolka och förstå det som händer omkring dem. Det är en svår balansgång att bevara respekten för barnet, för dess upplevelse av situationen och för det ansvar barnet tagit på sig, utan att förstärka barnets position som någon med vuxenansvar. Vi har valt att prata direkt och öppet med barnen om deras upplevelser, ge information och stöd, erbjuda möjligheter att gestalta vad som hänt i bild eller med leksaker men också ge utrymme för fri lek och symbolisk bearbetning.

En av utgångspunkterna i vårt arbete är gruppanalytisk teori (Widlund, 1995). Teorin har vuxit fram utifrån terapeutiskt arbete i grupp med vuxna. Är det möjligt att överföra en teori för vuxna på barn? Vi tror att det finns skillnader, men att likheterna överväger. Barnens lek ersätter delvis de vuxnas samtal i gruppen. Barnens utvecklingsnivå påverkar hur samspelet utformas och hur länge det varar i gruppen. Det samspel vi kunnat observera i grupperna har varit innehålls- och känslomässigt rikt men varat korta stunder. Det har varit tydligt att grupperna genomgått en process.

Den gruppanalytiska teorin bidrar till vår förståelse av hur det terapeutiska arbetet formas och utvecklas. I beskrivningen av barnens utbyte med varandra i grupperna har vi kunnat se processer som beskrivs i gruppanalytisk teori. Det finns exempel på att gruppen fungerar som en stödjande grupp, på socialisation och spegel- och kedjefenomen. I de gemensamma lekarna illustreras hur gruppen som helhet representerar något annat än barnets enskilda bidrag. Vi vill här försöka beskriva hur barnen i gruppen använder sig av varandra och av gemensamma lek- och samtalsteman i sin traumabearbetning.

### Barnen i grupperna

Många av barnen i Bågens målgrupp passar inte in i gängse mallar för behandling på grund av sin osäkra levnadssituation. Deras bostads- och skolsituation är inte alltid ordnad. Det pågår ofta

umgänges- och vårdnadstvister i domstol. En stor andel av barnen lever under kontinuerligt hot från den man som misshandlat. Hoten kan vara riktade mot barnens mammor eller direkt mot barnen själva. Särskilt utsatta är de minsta barnen. Ofta är den enda behandling som erbjuds föräldrastöd. Samtidigt är det väl dokumenterat att kvinnomisshandel i familjen är en stor riskfaktor för psykisk ohälsa hos barn (Fantuzzo & Mohr, 1999; Holden, Geffner & Jouriles, 1988). Det är vanligt att barnen utvecklar ett posttraumatiskt stressyndrom till följd av det våld de bevittnat (Socialstyrelsen, 2002).

I den första kontakten med vår mottagning har mammorna alltid uttryckt en oro för barnens utsatthet i samband med misshandeln. Den misshandel som barnens mammor utsatts för ser olika ut. Skalan sträcker sig från grav psykisk misshandel med hot, där det fysiska våldet består av örffilar, till misshandel med knivar och andra vapen som lett till permanenta skador. Misshandeln har ofta varit mycket grov. För de flesta barn har misshandeln av mamman startat redan under graviditeten. Tiden som misshandeln pågått varierar mellan knappt två år och under hela barnets liv. När vi träffar barnen i grupp har samtliga mammor brutit upp från misshandelsförhållandet. För några av barnen finns uppgifter om att den man som misshandlat mamman även misshandlat barnet. En majoritet av barnen kommer från socialt tungt belastade familjer.

De symtom som beskrivs hos barnen varierar stort. Vanligt är mardrömmar, rädsla, aggressionsutbrott eller upptagenhet av sådant som är relaterat till misshandeln. Alla barn i våra grupper har symtom på posttraumatisk stress. 26 av 30 barn uppfyller kriterierna för kroniskt posttraumatiskt stressyndrom enligt DSM-IV (American Psychiatric Organisation, 1994).

### Arbetsättet i våra grupper

Det arbetssätt vi använder när vi träffar förskolebarn i grupp har utvecklats med influenser från olika håll (Socialstyrelsen, 2002). Vi erbjuder barnen en fokuserad korttidsterapi i grupp. Terapi-grupperna är inte förebyggande eller pedagogiska utan en behandlingsform som riktar sig till barn som utvecklat symtom på posttraumatisk stress. Vi

träffar barnen en timme per vecka. Fem av grupperna har vi träffat vid tolv tillfällen, den sjätte vid tio. Grupperna har bestått av fem eller sex barn, både pojkar och flickor. Vi är alltid två terapeuter. Innan vi erbjuder grupp har vi haft en inledande kontakt med barn och föräldrar där vi pratat om det våld barnen upplevt, erbjudit en första traumabearbetning och gjort en bedömning.

Terapigruppernas syften är:

- att hjälpa barnen att beskriva och förstå de svåra upplevelser de har bakom sig,
- att minska den ångest och den oro som är förknippad med traumat,
- att minska skammen och känslan av utanförskap,
- att minska den kognitiva förvirring som traumat gett upphov till hos barnen.

Vi träffar barngrupperna i ett rymligt rum, närmare 50 kvadratmeter stort. Lekomaterialet är relativt sparsamt. Det består bland annat av små djur och små människodockor med tillhörande dockskåpmöbler, polisdockor och polisbilar, handdockor och mjuka djur, både ”farliga” och ”snälla”, stora och små.

Materialet ger barnen möjlighet att uttrycka sig på olika sätt. De små dockorna och möblerna ger barnen tillfälle att spela upp scener ur hemmet, ofta med misshandel som ett inslag. Det är vanligt att barnen fortsätter att leka kring det tema som terapeuterna introducerat. Poliserna används flitigt för att straffa den som slår och för att vakta eller skydda mammor och barn.

I grupperna har en viktig del av arbetet varit att hålla gruppens fokus levande. Vi har valt att göra det i lekform, genom att spela upp en kort scen för barnen. Vid det andra grupptillfället presenterar vi en liten djurfamilj bestående av mamma, pappa och barn. Barnen döper djurungen, och djurfamiljen kommer sedan att finnas med under hela grupptiden. Vid varje grupptillfälle har vi terapeuter förberett en kort scen ur djurfamiljens liv. I familjen misshandlar pappa mamma och föräldrarna flyttar så småningom isär. Vi håller fokus på barnets upplevelse av misshandeln och av tiden efteråt. Efter hand har vi lärt oss att hålla den fokuserade leken mycket kort. Ofta rör det sig om ett par minuter innan barnen tar över leken. Vi följer inte någon färdig mall, utan utgår från vad vi vet

att barnen varit med om eller vad de visat eller berättat i gruppen.

Samma terapeuter som träffar barnen träffar även barnens mammor i grupp vid fyra till sex tillfällen under behandlingstiden. Målsättningen med mammagrupperna har varit att ge stöd, att göra mammorna delaktiga i planeringen av behandlingen och att kontinuerligt hålla dem informerade. Kontakten med barnens pappor utformas efter förutsättningarna i de olika familjerna. I praktiken har vi under grupptiden enbart träffat ett fåtal av barnens pappor, oftast beroende på att de inte velat komma.

### **Gemensamma lekar och samtal i en av grupperna**

En av terapigrupperna har studerats mer intensivt. Direkt efter avslutad terapitimme har bägge terapeuter oberoende av varandra beskrivit samtliga *gemensamma lekar och samtal* vi uppfattat på ett särskilt formulär. Vi har noterat vad leken eller samtalen handlat om och vilka barn som varit involverade. En gemensam lek eller ett samtal kan vara mellan ett par minuter och nästan hela terapitimen. Många av barnen leker ofta ensamma och tar rollen av iakttagare. Parallelllek är vanligt förekommande.

I de gemensamma lekar och samtal vi dokumenterat efter gruppträffarna har vi kunnat se gemensamma temakategorier. Vi har tyckt oss se ett samband mellan de gemensamma lekar som uppstår och terapigruppens fokus. I vissa lekar eller samtal har samtliga barn deltagit, andra gånger har det bara varit två eller tre aktiva deltagare. Vi har ändå definierat det som ett grupptema när andra barn lyssnat eller deltagit passivt. Även parallelllek har räknats som gemensam lek, till exempel när flera barn byggt torn eller ritat bredvid varandra.

De temakategorier vi urskilt är *Utsatthet, Räddning, Straff/hämnd, Omsorg, Vinna/bemästra* och *Hopp*. I en och samma lek kan ofta olika kategorier ingå. Ett exempel är en lek där ett barn blir slaget, sedan räddat och den som slog blir straffad. Alla temakategorier finns dessutom i enskilda barns lek och samtal, men vi beskriver här enbart de gemensamma lekarna.

**Utsatthet.** Temakategorin *Utsatthet* återkommer vid samtliga terapitimmar. Samtliga barn deltar i lekar av det här slaget, vid tio av tolv grupptimmar deltar alla närvarande barn i samma lek.

Många av barnens gemensamma lekar handlar om barn eller djur som är i fara eller dödas. Samma situationer kan upprepas gång på gång i en till synes ändlös lek. Ofta är den känsla av utsatthet som förmedlas mycket stark.

I samtal mellan barnen kan kategorin finnas med när de delar erfarenheter om egen utsatthet. Det sker främst vid de första sex grupptillfällena.

En flicka tar fram en liten naken bebisdocka och en stor dinosaurie med vassa tänder. Tillsammans med två andra barn leker hon att dinosaurien har bebisen i munnen och äter upp den.

En annan flicka berättar om när pappa slog och hur det rann blod i mammas ansikte. Hon berättar om hur mamma och en syster låste in sig i badrummet så att pappa inte skulle slå mer. Två andra flickor lyssnar storögt och berättar att deras pappor också varit dumma. En fjärde flicka lämnar bordet och sin saft och bulle och går och leker.

När barnen ger uttryck för sin utsatthet är den viktigaste uppgiften för oss terapeuter att lyssna och bekräfta barnens upplevelser. Genom att i efterhand vara vittne till deras upplevelser hjälper vi till att upphäva den känsla av överklighet som är förknippad med traumat.

**Räddning.** Detta tema återkommer vid samtliga grupptimmar. I de lekar där barn och djur utsätts för fara räddas de också ibland. Räddningstemat finns med i lekar vid samtliga grupptillfällen, men det är inte alla barn som vill att de utsatta ska räddas. Ibland står ett barn för faran och ett annat för räddningsförsöken. När en figur i leken varit i fara och räddats, utsätts det ofta snabbt för en ny fara.

I leken håller en dinosaurie på att äta upp en bebis. En pojke låter en annan dinosaurie vara polis och rädda bebisen. Polisen stänger in den farliga i fängelse.

**Straff/hämnd.** I räddningslekarna ingår ofta att den farliga figuren stängs in, eller stängs ute. Ibland

straffas den farlige genom att inte få mat, inte få ha en säng i fängelset, bli slagen eller dödas. Leken upprepas ofta genom att den fånglade släpps ut eller rymmer och upprepar det han tidigare gjort.

I den grupp vi studerat ingår det från första början att de farliga stängs in som ett led i räddningslekarna. Från den femte gruppgången tillkommer att de figurer som stängs in även straffas på andra sätt.

I leken med nallefamiljen har mamman och pappan fått var sitt hem. Barnen tar över leken och ger mamman möbler. Pappan får en soffa, men en av flickorna vill ta bort den eftersom han varit så dum och slagits. Senare i leken tar två barn fram dockskåpsmat och dukar fram till fest hemma hos mamma och barnet. Pappa får ingen mat och inga kläder eftersom han varit dum.

I leken har en farlig dinosaurie varit elak mot nallebarnet. En pojke kastar iväg den över golvet. Pojken hämtar en stor kudde som han rullar över dinosaurien för att ”mosa monstret”.

**Omsorg.** Till kategorin *Omsorg* har vi hänfört lekar som handlar om att på olika sätt ta hand om figurer i leken. Det kan handla om att mata, att bada, att trösta, att bädda ned. I samtal uttrycks omsorg när barnen talar om vad barn behöver när de är sjuka, har sett misshandel hemma och liknande.

Omsorgstemat kommer in i gruppen från den tredje terapitimen och finns sedan med vid de flesta terapitimmar.

Ett par av barnen klär av och badar dockor. De torkar dem omsorgsfullt och klär på dem. När de badat färdigt får de godis.

**Vinna/bemästra.** Kategorin *Vinna/bemästra* återfinns i lekar och samtal där barnen i leken klarar av och vinner över det farliga. Ibland finns det med inslag av att sortera ont och gott eller det farliga och snälla i lekarna. Skillnaden från kategorin *Räddning* handlar mycket om känslökvaliteten. I kategorin *Vinna/bemästra* känner sig barnen starka, glada och som segrare. Kategorin *Vinna/bemästra* dyker upp vid sjunde terapitimen och finns sedan med i gruppens gemensamma lekar.

I grupprummet finns en stor leksaksorm. En lek utvecklas där en av terapeuterna håller i ormen (och är ormen) och alla barnen drar i den. Det är som en dragkamp där barnen vinner. De är mycket stolta och lyckliga över att vinna över den farliga ormen.

När barnen leker kurragömma drar sig en flicka undan. Det visar sig att hon blev rädd när barnen skrek högt samtidigt som de hoppade fram ur gömstället. Senare under samma timme slog hon med en maracas. En terapeut härmar ljudet genom att slå med händerna i en madrass. Hon skrattar. Andra barn kommer med i leken. Flickan som blev rädd gör ljud och alla härmar henne. Hon styr oss alla.

**Hopp.** Till kategorin *Hopp* har vi hänfört lekar och samtal där barnen uttrycker en förhoppning om att man kan få hjälp eller kan få det bättre. Gemensamma lekar som uttrycker Hopp finns med från den sjätte terapitimmen. Vi har framförallt hittat uttryck för *Hopp* i barnens gemensamma samtal.

Barnen har lekt sjukhus. Ett samtal uppstår. En flicka berättar att hon varit hos doktorn när hon var sjuk. Hon blev frisk. Tre andra barn berättar om när de varit sjuka och att de är friska nu. Någon säger att när man är sjuk går man till doktorn och när det varit bråk går man till Bågen.

I en lek pratar vi med en polisdocka. En terapeut frågar om han varit i familjer där pappa slagit mamma. Hon frågar om något barn vill berätta för polisen hur det är för barn när pappa slår mamma. En flicka funderar en stund. Sedan pekar hon på vår kalender och säger: "Allt det här..." Barnen hjälps åt att komma ihåg och peka ut vad vi gjort i gruppen. Barnen säger att det är bra att komma till Bågen när pappa slagit mamma.

### **Gemensamma lekar och samtal som inte passar in i temakategorierna**

Vissa gemensamma lekar har vi inte lyckats placera i någon entydig kategori. Kanske var leken alltför uppblandad och komplicerad, kanske handlade

det om teman som inte alls hade med traumat att göra. Ett exempel är kojbyggen. Kojorna kan vara fångelser, bostäder eller ett skydd. Kojbyggandet blir också ett sätt att tillsammans göra något konstruktivt.

En del lekar verkar huvudsakligen handla om att få känna gruppgemenskap. Ett exempel på en sådan lek är kurragömma, då barnen gömmer sig allihop tillsammans för terapeuterna. I samtal uttrycker barnen gemenskap genom att dela erfarenheter och upptäcka det som är gemensamt och likt.

Vid första terapitimen säger en pojke att han är ett dinosauriebarn. Några flickor säger att då är dom dinosaurieflickor. Sedan skrattar de och säger att de är människoflickor. Ett barn säger att de alla är människobarn. De andra bekräftar.

Vid saftpausen talar terapeuterna om gruppen. De berättar hur många gånger gruppen ska träffas och vilka barn som är med. En pojke säger: "Det är vi som är er grupp." Andra barn nickar och bekräftar.

### **Samband mellan temakategorier och barnens trauma**

Det är tydligt att barnens gemensamma lekar och samtal ofta har anknytning till deras gemensamma upplevelser. Barnens utsatthet finns från första början med som ett dominerande tema i såväl direkta samtal som symboliska lekar. Terapeuterna hjälper till att lyfta fram och synliggöra den gemensamma upplevelsen av utsatthet genom den fokuserade leken. Lekar i kategorierna Utsatthet och Räddning finns kvar under hela grupptiden, oavsett vad fokuseringen handlar om. De gemensamma lekarna under grupptiden genomgår en utveckling. Från att nästan uteslutande handla om Utsatthet och Räddning, differentieras lekarna och mer positiva krafter får utrymme. Även om barnen inte släpper de traumarelaterade lekarna tycks det finnas utrymme även för andra aspekter i barnens lek. Barnets upplevelse av att vara offer förefaller att förändras. De börjar försiktigt ge uttryck för egen kraft, kreativitet och hopp om framtiden.

### Barnens utbyte med varandra och med gruppen

I de korta stunder då grupperna samlas kring ett gemensamt tema flödar leken och kommunikationen fritt och flera barn dras med i den. Det uppstår en stark gemenskap. Gruppen finns som en resonansbotten för barnen att arbeta från. Hur använder sig barnen av gruppen och varandra?

Under varje terapitimme uttalar vi tydligt att alla barn som är med i gruppen på Bågen har varit med om att det varit bråk hemma och att pappa eller styvpappa slagit mamma. Denna upplevelse tar barnen till sig och arbetar med individuellt och tillsammans på olika sätt. Man kan beskriva det som att barnen ”speglar” sig i varandra.

Första gången en av grupperna träffas presenterar terapeuterna gruppen och talar om att alla barn i gruppen varit med om att pappa slagit mamma. Barnen säger ingenting, men de ser på varandra och studerar noga varandras ansikten. Några barn ser in i varandras ögon.

I grupperna varierar barnens aktivitet mellan olika individer och olika grupp-timmar. Det finns möjlighet för barnet att vila eller arbeta aktivt. Några av barnen använder en stor del av grupp-timmarna till att lyssna och iaktta. Först mot slutet av gruppen har de deltagit i lekar och samtal mer aktivt.

En flicka kryper vid flera terapitimmar upp i terapeutens knä. Hon vill sitta nära, nära. Hon viskar försiktigt för sig själv ”Jag är på Bågen”. Detta bekräftar terapeuten. Flickan följer de andra barnens lek och terapeuten försöker hjälpa flickan att själv börja leka lite. Först tredje terapitimen börjar flickan kunna lämna terapeuterna för att leka. Ofta får en av terapeuterna hjälpa henne att komma igång.

Många av mammorna har berättat att deras barn fortsatt med lekar och samtalsteman utanför gruppen. Ett par barn som har varit passiva i gruppen har tagit upp de andra barnens lek hemma.

En flicka vågar inte låta sin mamma lämna terapirummet mer än några korta stunder.

Hon sitter ofta nära sin mamma och iakttar med stora ögon de andra barnens lek och de gemensamma ritualer vi har. Mamman berättar att flickan hemma leker de lekar hon sett i gruppen.

Även om det finns många likheter i barnens upplevelser finns det också många olikheter. Deras reaktioner och känslor inför det som hänt skiljer sig också. Känslorna inom ett barn är ofta blandade och motstridiga. När barnet speglar sig i andras känsloreaktioner ökar förståelsen av de egna känslorna. Kanske ger det också en möjlighet att bearbeta reaktioner som är förbjudna och omöjliga att erkänna inför sig själv.

Vid det andra grupptillfället i en grupp pratar barnen vid saftbordet om sina pappor. En pojke säger att hans pappa slog mamma. När pojken sa åt honom att sluta gjorde han det inte. Terapeuten säger att pojken förstod att man inte får slå och sa till, men att pappan gjorde det i alla fall. En flicka berättar att hon inte sa något när hennes pappa slog mamma. Hon bara tittade. Hon vågade inte säga något. En annan flicka berättar att hennes mamma gjorde illa pappa i munnen så att det började blöda. En tredje flicka lämnar bordet när de andra börjar prata om pappor.

Ibland är det tydligt att barnen förstår varandra bättre än vad terapeuterna gör:

I den fokuserade leken låter terapeuten muspappan slå mamman. Vi frågar barnen vad barnet gör. En liten flicka säger något ohörbart. Terapeuten frågar vad hon sa. Hon vill inte svara. En pojke säger: ”Hon säger att barnet tror att mamman är död förstår du väl.” Flickan bekräftar.

Närvaron av andra barn i gruppen ger möjlighet till reaktioner och att iscensätta och få bearbeta inre konflikter eller lösningar förknippade med traumat. I många lekar utvecklar barnen sina individuella fantasier i samspel med andra barn. Vi kan känna igen deras egna livsöden och de inre konflikter de visat fram under individuella samtal. Samtidigt gör deras deltagande i gemensam lek att deras fantasier påverkas och utvecklas. Alla barn har tidigare lekt ensamma lekar där barn är utsatta

och kanske räddas. Men i den gemensamma leken ger det enskilda barnet upp kontrollen över hur det ska gå. De vågar lita på gruppens gemensamma lösning.

### Slutord

I den beskrivning vi gett av barnens gemensamma lekar och deras samspel i gruppen har vi försökt illustrera hur även små barn kan använda sig av grupp och av varandra för att få stöd och för att bearbeta svåra livshändelser. Vår erfarenhet är att traumabearbetning i grupp delvis ger något annat än en individuell traumabearbetning. Gruppbehandlingen förefaller ge ökade möjligheter att arbeta med de skamkänslor de flesta barn som växt upp med våld i familjen bär inom sig och därmed ge en stärkt självkänsla. En gruppbehandling på tolv tillfällen kan tyckas vara kort för svårt traumatiserade barn. Men en kort behandlingstid ökar möjligheterna att behandlingen fullföljs för de familjer där motivationen och orken är svag. Hittills har samtliga barn fullföljt gruppbehandlingen. För de barn som behöver långa behandlingstider kan grupp vara en bra start. Det är ingenting som talar emot att behandlingen fortsätter i en annan form om det finns behov och tillräckliga förutsättningar. Många av de barn vi möter kan komma att leva under fortsatt hot under hela uppväxten. Genom att erbjuda behandling är det möjligt att erbjuda dem viss lindring och förbättra deras möjligheter att klara vardagen. Av 21 tillfrågade mammor vars barn gått i grupp uppger 17 att barnets svårigheter förändrats till det bättre efter behandling, två uppger att svårigheterna är oförändrade och två att svårigheterna förvärrats något. Två av de barn där mammorna inte såg någon förbättring drabbades av nya svåra påfrestningar under grupptiden.

Hur hade processen i grupperna sett ut utan den fokuserade leken? Vår hypotes är att barnen i större utsträckning skulle ha undvikit teman som påminner om traumat. Undvikandet är ett symptom och terapeuternas aktiva hjälp behövs för att det svåra ska kunna beröras.

Den fokuserade leken kan liknas vid en intervention i form av en bild, en saga, eller ett ord, tänkt att fungera som en projektionsskärm för det barnen bär inom sig. På samma sätt som vi i en

testsituation låter ett barn projicera sitt inre på en bild som representerar ett vanligt konfliktområde, låter vi barnen i grupperna visa fram sina egna, högst personliga tolkningar av vad våld i familjen innebär. Men arbetet stannar inte vid det. De får också ta del av, och spegla sig i, vad våld i familjen innebär för andra barn. Det ger dem en chans att bättre förstå sin egen inre värld, och kan också bidra till förändring.

### Referenser

- American Psychiatric Association. (1995). *Mini DSM-IV. Diagnostiska kriterier enligt DSM-IV*. (J. Herlofsson & M. Landqvist övers.) Danderyd: Pilgrim Press.
- Ekbohm, I. & Landberg, Å. (2003). *Gemensamma teman i traumafokuserade korttidsterapigrupper för förskolebarn*. Opublicerat manuskript. Stockholms läns landsting.
- Fantuzzo, J.W. & Mohr, K.W. (1999). Prevalence and effects of childrens exposure to domestic violence. *Domestic violence and children*, 9, 21-32.
- Holden, G.W.R., Geffner, R. & Jouriles, E.N. (Eds.) (1988). *Children exposed to marital violence. Theory, research and applied issues*. Washington: American Psychological Association.
- Socialstyrelsen. (2002). *Barn i skuggan av våldet*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Widlund, I. (1995). *Den analytiska gruppen*. Stockholm: Natur & Kultur.